

CONSCRIPTIILE FISCALE DIN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA

Intrarea Transilvaniei sub stăpânirea Imperiului Habsburgic la sfârșitul secolului al XVII-lea a însemnat începutul unui proces de subordonare a instituțiilor ardeleni Curții de la Viena. Statul austriac caută să transforme organele de guvernământ ale principatului în organe executive ale puterii centrale. Paralel, într-un efort de uniformizare, se încearcă efectuarea unor schimbări în organizarea administrativă și fiscală menite să apropie stările de lucruri existente în Transilvania de cele din provinciile ereditare ale imperiului.

Costisitorul aparat de stat pe care Austria trebuia să-l întrețină în Transilvania necesita mijloace bănești importante, pe care numai măsurile de impulsivitate a unor sectoare economice (minerit, saline) nu le puteau asigura. Sursa cea mai importantă de venituri rămânea fiscalitatea, dar stabilirea unui impozit potrivit cu resursele economice ale principatului se izbea de necunoașterea realităților din comitate, scaune și orașe. Efectuarea unor conscripții fiscale era de necesitate stringentă, indiferent de sistemul de impunere care ar fi fost adoptat.

La scurt timp după cucerirea Transilvaniei autoritățile habsburgice au întocmit, la 1696, o conscripție de impunere. Aceasta va fi și ultima conscripție pe porți efectuată în principat. Spre deosebire de conscripțiile anterioare, în urma cărora a fost făcut cunoscut doar numărul final al porților, acum au fost notate toate datele care trebuiau să servească la calcularea porții ca unitate de impunere, numele contribuabililor, starea lor materială, situația socială, suprafața terenului cultivat¹. Pe baza datelor obținute era calculat apoi impozitul ce revenea fiecărei porți².

Cunoașterea potențialului economic al provinciei și reglementarea problemei fiscale presupunea executarea unei conscripții fiscale generale. Pregătirile pentru această acțiune de conscriere erau într-o fază avansată, dar n-au putut fi puse în practică datorită izbucnirii războaielor antihabsburgice conduse de Francisc Rakoczi al II-lea. Instrucțiunile elaborate de Guvernul Transilvaniei la 2 aprilie 1703 pentru uzul comisarilor conscriptori cereau consemnarea cât mai exactă a numărului persoanelor impozabile și a resurselor lor economice³.

Pentru aflarea surselor de venit trebuia consemnată așezarea localității, rodnicia sau nerodnicia pământului, terenurile desțelenite, existența surselor de apă, gradul de fertilitate a pământului, cu câți boi poate fi cultivat, de câte ori trebuie arat, dacă trebuie gunoit sau nu. Se cerea menționarea numărului de hotare, două sau trei, și dacă suprafața terenului este suficientă pentru agricultură. Cerealele cultivate trebuiau și ele amintite cu productivitatea lor. Conscriptorii urmau să precizeze și alte surse de venituri decât pământul cultivabil: râuri și heleșteu cu pește care s-ar putea vinde, mori, păduri cu lemne de foc sau de construcții, lunci și fânețe, vii - toate cu detalii asupra randamentului lor. Trebuia consemnat dacă orașul sau satul era obligat să încartiruiască militari, dacă se învecina cu locuri în care să poată face negoț și ce venituri ar rezulta din aceste activități.

În conscripție nu trebuiau cuprinse bunuri aparținând nobililor, națiunii săsești ori orașelor săsești ori maghiare. O prevedere importantă era adusă în legătură cu nobilii cu o singură sesie: chiar dacă aceștia se bucurau de drepturi și prerogative nobiliare, deoarece a intrat în obicei încă de pe vremea Constituțiilor Compilate, pertinențele lor vor fi cuprinse în tabelele de impozit, separat însă de registrul țăranilor. Din bunurile nobililor cu o sesie rămâneau exceptate de la impozitare cele ce țineau "în chip evident" de casa nobiliară. Nobilii armaliști, primipilii și pușcașii pedestri de pe teritoriul secuiesc erau asimilați nobililor cu o sesie din comitate.

Punctul 6 al instrucțiunilor cerea înregistrarea celor scutiți de darea generală și de alte sarcini publice, desigur, pentru a verifica temeinicia unor astfel de scutiri.

În cazul orașelor, conscriptorii trebuiau să aibe în vedere nu numai veniturile rezultate din agricultură și creșterea vitelor, ci și cele provenite din negoț și meșteșuguri. Între acestea erau enumerate

¹ Dávid Zsolt, în *Történeti Statisztikai Evkönyv, 1961-1962*, Budapest, 1962, p.230, după R.Wolf, *Sistemul fiscal al comitatului Crasna în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *Acta Musei Porolissensis*, 9, 1985, p. 328.

² Pentru sistemul fiscal al Transilvaniei vezi Al.Csetri, St. Imreh, *Stratificarea socială a populației din Transilvania la sfârșitul orânduirii feudale (1767-1821)*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, vol. I, sub red. Prof. Ștefan Pascu, Ed. Dacia, Cluj, 1972, p.142-145.

³ Costin Feneșan, *Izvoare de demografie istorică. Vol.I. Secolul al XVIII-lea. Transilvania*, București, 1985, p.31-40.

cârciumile, prăvăliile, atelierele meșteșugărești, capitalurile bănești investite cu dobândă precum și alte înlesniri și foloase decurgând din acestea. Trebuiau consemnate posibilitățile de comerț cu țările și provinciile învecinate, precum și veniturile realizate din târguri, bâlciuri săptămânale, vămi de pod, munți, mori și în general orice venituri. Și aici se insista asupra luării în evidență a celor scutiți de impozit pentru a se verifica motivele scutirii.

Locuitorii de pe "pământul crăiesc" urmau să fie conșcriși asemenea iobagilor din comitate.

Pentru a evita omisiunile, trebuiau cuprinși în liste nu numai locuitorii stabili ai satelor, ci și alte persoane care se vor afla la fața locului cu prilejul conșcrierii împreună cu mijloacele și resursele lor de trai. Aceștia puteau fi negustori sau jeleri, dar și vagabonzi, toți urmând a fi trecuți în liste separate, în urma locuitorilor cu reședință stabilă. Tot pe liste separate trebuiau înșcriși țiganii, slugile și iobagii care nu stăpâneau pe lângă casele lor nici o bucată de pământ.

Conscriptorii li se cerea să calculeze randamentul muncilor la vie, câte vedre de vin pot fi obținute și cu ce preț se vinde vinul, rodnicia ogoarelor și a fânașelor. Trebuia avut grijă ca pământurile aparținând până acum țăranilor să nu fie trecute cu ocazia conșcripției între pământurile nobiliare și să fie astfel omise de la impunere.

Instrucțiunile manifestă o preocupare deosebită pentru corectitudinea datelor culese. Comisarii conșcriptori trebuiau să fie ajutați de jurați de încredere, buni cunoscători ai locurilor ce urmau a fi cercetate. Aceștia să fie aleși dintre persoanele care au îndeplinit vreodată o dregătorie, sau, la nevoie, și dintre vecinii și megieșii mai în vârstă ai satelor. Pentru a evita fraudele "evidente și notorii" care s-ar putea comite, comisarii investigatori trebuiau să se deplaseze la fața locului și să prezinte în scris informări corecte asupra realităților cercetate. Cele văzute urmau să fie întregite cu declarații sub jurământ ale țăranilor și cu cercetarea registrelor de dare din anii trecuți. Impunerile precedente vor trebui verificate cu atenție pentru a ști dacă repartizarea pe sate a impozitului s-a făcut corect, dar și dacă în fiecare sat sumele au fost stabilite proporțional cu suprafața de pământ și vitele deținute de contribuabili.

Eventualele declarații false din partea juzilor sătești sau a frunțașilor satelor se pedepseau cu 40 de florini amendă sau cu 60 de lovituri de baston. Sumele rezultate din amenzi veneau consemnate într-un registru special și adăugate apoi la darea publică a țării.

Nu erau uitatea nici datoriile restante. Pentru a evita nerecuperarea acestora, conșcriptorii trebuie să cerceteze dacă nu cumva datornicul și-a părăsit locuința și să consemneze bunurile-i aparținătoare.

Instrucțiunile din 1703, chiar dacă nu au fost puse în practică, vădesc preocuparea autorităților habsburgice pentru aplicarea unui sistem de impozite cât mai strâns legat de resursele reale ale provinciei. Izvoarele de venituri sunt cercetate în toată complexitatea și varietatea lor, încercându-se evitarea oricăror omisiuni prin sustragere de la înregistrare sau declarații false. În ce privește baza de impunere, se respectă vechile legi ale țării confirmate prin Diploma Leopoldină. Astfel, sunt exceptați de la conșcriere nobilii (în afara celor cu o singură sesie), precum și alte categorii, menționate în mod expres.

Tulburările provocate în Transilvania de războiul curuților au împiedicat timp de aproape un deceniu efectuarea unor lucrări de conșcriere fiscală. Asemenea operațiuni au fost reluate în anii 1713-1714, dar rezultatele au fost sub așteptări și cifrele obținute nu au putut servi ca temelie pentru stabilirea impozitelor⁴. Tabelul centralizator al datelor din comitate cuprindea numărul iobagilor, jelerilor, numărul sesiilor deținute de fiecare categorie în parte, numărul sesiilor pustii, servitorilor de curte, corăbierii, suprafața terenului arabil și suprafața însămânțată cu cereale de toamnă și de primăvară, recolta obținută, suprafața viilor, numărul cailor, vitelor, porcilor, oilor, caprelor și stupilor, numărul morilor și pivelor, berăriilor și cazanelor de fierț rachiu, debitele active și pasive și dobânda după acestea, veniturile rezultate din comerț. Date asemănătoare erau consemnate în tabelul referitor la ținuturile secuiești, cu deosebire că aici prima rubrică menționa numărul libertinilor și al sesiilor deținute de aceștia. Tabelul destinat națiunii săsești cuprindea în plus o serie de informații potrivit cu statutul juridic și economic deosebit al sașilor, numărul cetățenilor și al caselor, valoarea bunurilor cetățenilor, numărul meseriașilor (*artifices*). O mențiune specială merită rubrica referitoare la ogoarele cultivate în 3 câmpuri (*agri in tribus campis*), lipsind din celelalte tabele. Suprafața totală a acestor ogoare însuma cifra notabilă de 310.340 cîble. Cifre

⁴ Tabelul centralizator al conșcripției din 1713-1714 se intitula "Tabella connumerationis provisionalis anno 1714 facta, qua ob evidentissima errorum documenta pro norma contributionali non est acceptata". Cf. Arhivele Statului Sibiu, Colecția urbarii și conșcripții, nr. 1, f. 1; după C. Feneșan, *op.cit.*, p. 18 (nota 3).

considerabile apar în dreptul rubricilor referitoare la debitele active și pasive, la dobânzi și venituri rezultate din negoț. Un ultim tabel conscrie locurile taxale cu cetățenii, meseriașii iobagi și jelerii lor și cu veniturile realizate de aceștia.

Tabelele centralizatoare ale conscripției din 1713-1714 dau pentru Transilvania un total de 116.115 persoane impozabile, din care:

- în comitate	64.981;
- în scaunele săsești	32.040;
- în scaunele secuiești	14.783;
- în localitățile taxale	4.348 ⁵ .

Lipsa unei evidențe precise a resurselor economice provoca pierderi însemnate pe seama statului, aflat într-o nevoie tot mai acută de bani pentru întreținerea aparatului său civil și militar. În același timp, imprecizia evidențelor fiscale ducea la repartizarea inechitabilă a sumelor impuse diferitelor categorii de contribuabili. Repartizarea impozitelor a determinat numeroase proteste din partea stărilor. S-a remarcat prin nemulțumirile manifestate patriciatul săsesc, autorul mai multor memorii adresate împăratului în care deplângea faptul că obligațiile nu erau repartizate echitabil între cele trei națiuni privilegiate și orașe.

Găsirea de noi surse pentru acoperirea imensei datorii publice și a cheltuielilor de stat mereu în creștere a constituit una din preocupările de căpetenie ale împăratului Carol al VI-lea, încă de la venirea sa pe tron în 1711. Aceeași grijă o manifesta curtea și față de repartitia echitabilă și proporțională a impozitului, sau, după expresia împăratului, "*non tam propter contributionale quantum, quam eiusdem inaequalem et improportionatam repartitionem*"⁶. Drept măsură obligatorie pentru împlinirea acestui deziderat era întocmirea unei conscripții generale de impunere care să redea cât mai fidel realitățile economice ale țării⁷.

În Transilvania, pentru elaborarea instrucțiunilor, coordonarea lucrărilor, verificarea și centralizarea datelor a fost creată o comisie alcătuită din reprezentanții celor trei națiuni privilegiate. Aceasta a prezentat la 1 iulie 1721 proiectul de instrucțiuni spre aprobare dietei din Cluj și comisarului imperial.

Instrucțiunile, alcătuite din 13 puncte, aveau un conținut aproape identic cu cele din 1703⁸. Puținele deosebiri veneau să precizeze și să detalieze unele prevederi ale instrucțiunilor din 1703. Astfel, la punctul 3 comisarii conscriptori li se cerea să precizeze dacă localitățile conscrise sunt așezate pe rutele de marș ale armatei și cât de mult sunt afectate de acest lucru. Între sursele aducătoare de venit care trebuiau conscrise erau enumerate acum și minele de metale și atelierele de fierărie. Locuitorii târgurilor Aiud, Turda și Dej, înnoilați de principii și stările din trecut, erau scutiți de impozit doar dacă aveau cel puțin doi iobagi care plăteau dare. Punctul 6 cerea, ca și textul anterior, să fie consemnați cei care nu plătesc dare, dar făcea distincție între imuni (scutiți în temeiul unui titlu de drept) și exempti (scutiți condiționat). La punctul 8 era accentuat un aspect reliefat cu pregnanță în tabelele centralizatoare din 1713-1714. Întrucât, spun instrucțiunile, bunurile locuitorilor din orașele principatului, atât cele maghiare, cât și cele săsești, constau îndeobște din negoț și meșteșuguri ori din manufacturi, iar nu din agricultură și creșterea animalelor, comisarii investigatori să cerceteze cu mai multă sârguință bunurile aflate în legătură cu aceste activități. O altă precizare vine pentru noțiunea de contribuabil. Conscriptorii, menționează punctul 10, vor nota câte sesii întregi, după care se plătește de obicei dare, se află în sat. La numărătoarea sesiilor drept un singur contribuabil nu se vor socoti mai multe familii luate împreună, ci fiecare familie va fi înregistrată separat. Pe de altă parte, dacă un țăran are mai mult de 2 sau 3 fii, dar care locuiesc în aceeași casă și mănâncă împreună cu acesta, nu vor fi separați de tatăl lor în timpul conscrierii. Punând, probabil, pe seama mărturiilor false eșecul conscripției anterioare, instrucțiunile opresc pe conscriptori să

⁵ C. Feneșan, *op.cit.*, p.18 (nota 4).

⁶ Acsády Ignác, *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio Korában*, în *Magyar Statisztikai Közlemények*, vol.12, 1896, p.13.

⁷ Pentru Ungaria începerea lucrărilor a fost ordonată prin rescriptul regesc din 20 septembrie 1714. Acsády Ignác, *op.cit.*, p.14.

⁸ Textul instrucțiunilor la C. Feneșan, *op.cit.*, p.46-57.

mai ia în seamă dreptul de jurământ al țăranilor⁹.

Obținerea unor date centralizate comparabile era condiționată de aplicarea unui sistem unitar de unități de măsură. Pentru fiecare sat trebuia stabilit numărul sesiilor întregi prin însumarea sesiilor întregi și a părților de sesii. Mărimea terenurilor arabile urma să fie exprimată în cîble de Pojon (aproximativ 1100-1200 stânjeni pătrați) cu care urmau să se echivezeze unitățile de măsură locale. Pentru fânațe, unitate de măsură era carul de fân, echivalent cu suprafața ce putea fi cosită într-o zi de un cosaș, adică 800-1200 stânjeni pătrați. Viile erau măsurate în "săpători", adică suprafața ce putea fi săpată într-o zi de un om, cam 94 de stânjeni pătrați. Unitatea de capacitate pentru vin era vadra. Valoarea bănească a bunurilor conscrise era exprimată în florini renani sau florini ungurești¹⁰.

Instrucțiunile prevedeau numirea unor comisari conscriptori și verificatori, câte 2-4 pentru fiecare comitat, scaun, district sau oraș. Spre uzul acestora instrucțiunile de conscriere au fost traduse în limbile maghiară și germană. Comisarii trebuiau recrutați din orașele libere regești, din scaune și comitate, dintre persoane pricepute în conducerea lucrărilor. În satele de pe pământul crăiesc lucrările comisiilor urmau să fie supravegheate de comisari sași, iar în scaune și comitate de comisari germani¹¹. Componenta aparatului care urma să coordoneze și să supravegheze executarea conscripției evidențiază neîncrederea autorităților imperiale că nobilimea locală ar fi asigurat corectitudinea lucrărilor. Numărul redus al comisiilor de investigare în raport cu activitatea ce trebuia desfășurată¹² pune de la bun început sub semnul întrebării acuratețea lucrărilor.

Instrucțiunile generale de conscriere au fost completate cu precizări ale Guberniului Transilvaniei adresate comisarilor investigatori. Se recomandau relații de colaborare și un comportament chibzuit față de comisarii subordonați. Aceștia urmau să fie puși la dispoziție de către orașele și scaunele regești dintre funcționarii cu pricepere și experiență.

În privința scutirilor se preciza că exceptarea de la conscriere a nobililor care stăpânesc mai mult de doi iobagi nu înseamnă că ei nu vor presta contribuție după casele lor din Turda, Aiud etc., așa cum în alte orașe (Cluj) după case plătesc impozite chiar și magnații. Preoții și grămăticii români vor fi conscriși împreună cu bunurile lor, deoarece nu beneficiază de scutire.

Nu vor fi conscrise așa-numitele bunuri intrinseci, precum îmbrăcăminte, casele, bunurile din casă care nu aduc nici un venit.

În rândul datoriilor trebuie notate separat datoriile făcute pentru plata dării, "acestea fiind cauza celei mai mari sărăcii a națiunii".

Instrucțiunile suplimentare ridică problema sesiei întregi, dar o lasă fără o rezolvare limpede. Se stipulează că "suprafața sau întinderea sesiei întregi trebuie stabilită după o măsură unică în toate localitățile din țară", iar mai departe "împărțirea viilor și a altor pământuri în optime și pătrimi de lot trebuie să fie peste tot uniformă, folosindu-se în comitate și scaune o unitate de măsură comună"¹³. În condițiile în care mărimea sesiei era diferită de la sat la sat această prevedere nu putea fi îndeplinită.

La punctul 12 instrucțiunile suplimentare atrag atenția asupra necesității de a respecta o proporție justă între persoanele impuse la plata dării pe pământul nobiliar și cele impuse pe pământul crăiesc, dar modul în care instrucțiunile întrevăd respectarea acestei proporții se referă la numărul impozabililor din fiecare sat și nu la resursele economice.

Instrucțiunile de conscriere, cu toate precizările lor ulterioare conțin lipsuri serioase, care vor provoca greutate în activitatea de conscriere și vor oferi date finale neuniforme. Astfel, nu s-au stabilit criterii unitare de înregistrare, nu a fost întocmită o listă riguroasă a indicatorilor de conscriere, nu au fost îndeajuns de bine precizați indicatorii referitori la populație, nu a fost clarificat modul de înregistrare a cazurilor particulare, nu au fost stabilite chei de control între diferiți indicatori care să permită verificarea

⁹ Instrucțiunile Guberniului Transilvaniei din 1 iulie 1721. C. Feneșan, *op.cit.*, p. 56.

¹⁰ Acsády I., *op. cit.*, p.43; Cherteș A., Pal-Antal A., *Conscripția generală a contribuabililor din Transilvania în anii 1721-1722*, în *Revista de statistică*, nr.5, 1969, p.37.

¹¹ Cherteș A., Pal-Antal A., *op. cit.*, p.33-34.

¹² În scaunul Mureș trebuiau conscrise 126 de localități, în comitatul Cluj 197. Cherteș A., Pal-Antal A., *op.cit.*, p.34.

¹³ C. Feneșan, *op.cit.*, p.63-67.

datelor¹⁴.

Executarea conscrierii va decurge anevoios datorită atât imperfecțiunilor organizatorice, cât și numeroaselor particularități locale neprevăzute în normele de înregistrare.

În general, comisiile de conscriere au întocmit o descriere a fiecărei localități, cuprinzând așezarea satului, fertilitatea solului, numărul boilor cu care e tras un jug, modul de folosire a pământului, existența morilor și a drumurilor, distanța față de sat, suma globală la care a fost impusă localitatea în anii anteriori¹⁵. Uneori, această descriere generală cuprinde, global, întreaga circumscripție conscrisă de comisie. Descrierea mai oferă informații despre tendințe în evoluția proprietății, plantele cultivate și productivitatea lor, calamități naturale etc.

Descrierile generale erau însoțite de tabele cu cifre referitoare la numărul locuitorilor impozabili și sursele lor de venit.

Rubricile care înregistrau numărul contribuabililor erau alcătuite separat în funcție de situația specială a acestora, dar fără a respecta criteriile unitare. Diferențele se observă, de pildă, în cazul scaunelor Odorhei și Mureș¹⁶. În scaunul Odorhei familiile contribuabile au fost împărțite în 16 grupe: armaliști, văduvele armaliștilor, primipili, pixidari, văduvele libertinilor, privilegiați, văduvele privilegiaților, dorobanți, tăietori de sare, văduvele tăietorilor de sare, iobagi, văduvele iobagilor, slugi de curte, jeleri, vagi, exceptați. Pentru scaunul Mureș familiile au fost repartizate în 13 grupe. Aici nu au fost evidențiate separat privilegiații și văduvele lor, dorobanții, tăietorii de sare și văduvele lor, văduvele primipililor au fost conscrise separat de cele ale libertinilor, iar vagii figurează în două grupe.

Conținutul grupelor stabilite pentru comitatul Solnocul Interior diferă față de cel din scaune. Lipsesc din acestea indicatorii armaliști, văduvele armaliștilor, primipili, văduvele libertinilor, privilegiați, văduvele privilegiaților, dorobanți, tăietori de sare, văduvele tăietorilor de sare și exceptați, dar apar alte categorii sociale ca nobili cu o singură sesie, nobili taxali, preoți fără parohie, văduve de nobili, nobili orășeni, orășeni, lucrători la ocna de sare cu sesie, jeleri, lucrători la ocna de sare fără sesie, vagi lucrători la ocna de sare.

Încă mai deosebite sunt tabelele întocmite pentru orașe. La orașul Cluj sunt trecuți cetățenii, apoi jelerii și văduvele lor, urmați de locuitorii suburbani, percepții fiscali, vicejuzi, magnați și nobili (cei ce aveau case la orașe, pentru care erau obligați la sarcini fiscale ca și ceilalți cetățeni).

Diferențele dintre scaune, comitate și orașe decurg în mod firesc din componența socială diferită a populației contribuabile, dar și din lipsa unor norme unitare de înregistrare a locuitorilor cu aceleași obligații fiscale.

La fel de neuniform ca starea socială a locuitorilor a fost înregistrată situația lor materială. A fost înregistrat numărul sesiilor, al sesiilor pustii separat de cel al sesiilor populate. Pentru orașe s-a menționat numărul caselor, al grădinilor și al sesiilor populate. La unele comitate și orașe (comitatul și orașul Cluj, comitatele Solnocul Interior, Dăbâca) s-a specificat și pământul zălogit. În general au fost conscrise semănăturile la un loc, dar în unele locuri au fost separate semănăturile de toamnă de cele de primăvară.

Lucru mai simplu de realizat, animalele au fost conscrise după norme apropiate și tabelele permit cunoașterea amănunțită a acestei categorii de bunuri.

În schimb, lipsa unor criterii de delimitare a surselor de venituri neagricole a provocat diferențe mari la înregistrarea veniturilor din meșteșuguri și negoț. Unele unități administrative au înregistrat asemenea venituri global, altele mai amănunțit. De pildă, în comitatul Solnocul Interior a fost înregistrat numai venitul anual al morilor, cazanelor de fiert țuică și bere și cel obținut din dobânzi, în timp ce pentru orașul Cluj s-a menționat valoarea dobânzilor și a capitalului dat cu împrumut, venitul realizat din cazanele de fiert țuică, din comerț, din vânzarea vinului și a berei, din închirierea caselor și a dependințelor, din eleșteie, din luarea în concesiune a imobilului pe grâu, din miere și alte venituri. Conscrierea a fost mai amănunțită în scaunele Odorhei și Arieș, unde a fost înregistrat numărul cazanelor de fiert țuică, al celor de fermentat bere, al morilor de cereale, al morilor de zdrobit sămânța de cânepă, sumele date cu împrumut, precum și veniturile anuale realizate din exploatarea cazanelor de fiert țuică și bere, din mori,

¹⁴ Cherteș A., Pal-Antal A., *op.cit.*, p.37.

¹⁵ Vezi la Cherteș A., Pal-Antal A., *op.cit.*, p.38 descrierea satului Sovata.

¹⁶ *Ibidem*.

din luarea în concesiune a impozitului pe grâul semănat, din dobânzi, din comerț, crâșmărit, din meșteșuguri, din lemne de foc, din producerea și vânzarea șindrilei¹⁷.

Conscriptorii menționează pe seama satelor importante datorii. Uneori, ca în comitatele Cluj și Dăbâca, s-a evidențiat separat datoria contractată pentru nevoi casnice de cea făcută pentru plata contribuției.

Dacă veridicitatea datelor finale ale conscripției din 1721 a fost afectată de impreciziunile instrucțiunilor, ea va fi alterată în aceeași măsură de activitatea nesatisfăcătoare a comisiilor de conscriere. Un document din 1722¹⁸ prezintă felul în care s-a desfășurat conscrierea în comitatul Albei. Într-un interval de nici două săptămâni comisia a conscris peste 50 de sate, din care la fața locului au fost văzute doar 6, cele în care s-au făcut popasuri. Locurile nu au fost parcurse cu piciorul, ci văzute doar în tracăt și conscrise superficial. În locurile de popas ale conscriptorilor au fost convocați reprezentanții a zeci de sate care au fost conscrise de-a valma. Astfel, în târgul Șard au fost convocați peste 20 de jurați ai satelor. Satele au fost înregistrate superficial și aproape în fugă sau de-a dreptul deloc.

Actul semnaleză numeroase cazuri de subînregistrare. În satul Teiuș au fost conscriși doar 16 locuitori, deși numărul celor impozabili se ridică la peste 40, la Pâclișa au fost înregistrate 20 de familii, deși acolo se află între 70 și 80 de familii. Pământul unor sate din jurul Aiudului a fost socotit la 50 de cîble de o semănătură, deși sunt iobagi care dețin fiecare câte 30 de cîble. Nobilii sau cetățenii din Aiud au fost înregistrați cu un venit anual de abia 48 de florini, fiind înscriși ca nobili și cetățeni de categorie inferioară de impozitare, cu abia 4-30 de florini venit.

Sunt menționate apoi și alte deficiențe. De multe ori pământul iobagilor a fost trecut ca pământ nobiliar și răbojurile ascunse de juzzi și săteni, astfel că mărimea dării nu a putut fi stabilită corect. A fost înregistrat numărul snopilor, nu grăunțele rezultate, așa încât nu s-a putut calcula productivitatea pământului. O parte din recoltă a fost ascunsă pe câmp și prin grădini. La fel de superficial au fost conscrise turmele de vite, nefiind cercetați nici păstorii. Livezile și pădurile și veniturile rezultate din acestea nu au fost înregistrate deloc. Înșuși membrii comisiei afirmă că o treime din pământuri nu a fost conscrisă. Comisarii investigatori nu au întrebat ce dare au plătit locuitorii în anul trecut, iar datoriile pasive au fost înregistrate cu sume mai mari decât sunt în realitate. Mai mulți locuitori au fost socotiți drept jeleri, fiind astfel cuprinși în altă categorie de impozitare.

Documentul remarcă și felul neglijent în care au lucrat conscriptorii. Aceștia au fost rareori sau niciodată prezenți cu toții, fiecare făcând, spre avantajul său, ceea ce vrea. Comisarul Moise Biró, contrar prevederilor instrucțiunilor, a efectuat conscrierea în absența comisarilor celor două națiuni, a secuilor și a sașilor. Ba, cu consimțământul domnului Ioan Cserei a întreprins investigarea vizuală mai repede și nu de la sat la sat.

De lipsurile conscripției comisarul Biró îi învinuiește pe solgăbirăi. Prin urmare, anulând înregistrarea făcută, solgăbirăii vor trebui să convoace din nou peste 70 de sate și să conscrie cu mai multă exactitate satele, ori cel puțin pe cele bănuite de fraudă. Acest lucru nu se va putea face fără o parcurgere și o verificare la fața locului.

Cum documentul respectiv este datat 1722, înțelegem că lucrările de verificare și rectificare a conscripției erau departe de a se fi terminat.

Deficiențele întâlnite în timpul desfășurării conscripției în comitatul Alba nu sunt singurele și ele pot fi întâlnite în numeroase comitate din Transilvania. Alături de alte documente care le semnaleză este și un amplu memoriu din 4 mai 1726¹⁹ cuprinzând considerații asupra imperfecțiunilor conscripției din Transilvania. Deși memoriul nu este semnat, din conținutul său reiese limpede că el a fost întocmit de reprezentanții universității săsești pentru a protesta împotriva modului superficial și părtinitor în care a fost întocmită conscripția în comitate și scaunele secuiești.

Pentru autorii memoriului, cea mai mare deficiență a conscripției stă în felul cum s-au alcătuit comisiile de conscriere. Dacă în scaunele săsești au fost desemnați comisari conscriptori cunosători ai realităților și având o experiență bogată, cei trimiși din partea națiunii secuiești să conscrie comitatele

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ C. Feneșan, *op.cit.*, p.71-74, doc.8.

¹⁹ *Ibidem*, p.75-91, doc. 9.

stăpâneau ei înșiși bunurile în acele comitate și viceversa, cei din comitate dețineau bunuri în ținuturile secuiești. În această privință sunt menționate numele lui Moise Biró și Ioan Cserei, comisari pentru comitatele Alba și Hunedoara. Națiunea săsească ridică și obiecțiunea că a fost împiedicată participarea la lucrări a comisarilor sași, iar actele conscripției și corecturile nu i-au fost aduse la cunoștință. În legătură cu activitatea comisarilor sași în comisiile de conscriere, aceștia s-au plâns că n-au putut obține ajutorul și informațiile cuvenite. Oamenii fie că n-au îndrăznit, fie că n-au avut cunoștințele necesare pentru a da informații, așa cum s-a întâmplat în comitatele Alba, Turda cercul de sus, Dăbâca, Solnoc. Aceștia au fost înclinați mai mult să acționeze în favoarea localităților din comitate, decât să stabilească adevărul.

O altă plângere formulată de comisarii sași era legată de fenomenul subînregistrării. Deși unii funcționari au prezentat registrele satelor, totuși multe localități nu au fost conscrise. Așa s-a întâmplat cu 40 de sate din comitatul Hunedoara în care se află în jur de 500 de familii cu bunurile lor.

Unii nobili fără moșie, precum și bulgarii de la Vințu de Jos și Deva nu au fost conșcriși, iar în comitatul Turda nu a fost înregistrat satul Sânmărgrita. În același comitat nu a fost conșcrisă o vale lungă de aproape 4 mile, unde locuiesc și își au bisericile mai multe familii care-și câștigă traiul cu pescuitul, fabricarea postavului, cioplirea șindrii și producerea altor bunuri vândute pe bani. Aceste familii au fost amestecate printre locuitorii altor sate pe motiv că își duc viața în comun.

Contrar punctului 7 al hotărârii Guberniului Transilvaniei din 6 mai 1724 nu au fost conșcriși bulgarii din Vințul de Jos, companiile grecești din Sibiu și Brașov, armenii din Dumbrăveni și Gherla. În satul Bârgău din comitatul Dăbâca au fost înregistrați 43 de iobagi, dar s-a aflat că pe valea Bârgaielor locuiesc în jur de 300 de iobagi. La Dumbrava, în același comitat, s-au înregistrat 6 iobagi, deși numărul lor este de 25. Asemenea cazuri memoriul prezintă mai multe, din comitatele Cluj, Solnoc, Hunedoara.

În unele cercuri ale comitatelor comisarii conscriptori n-au obținut registrele și doar rareori însemnările făcute pe răboj, fiind nevoiți să elaboreze conscripția cu ajutorul a 4-5 bătrâni chemați de prin sate, care le-au dat informațiile necesare. Multe răbojuri au fost găsite neadevărate la compararea lor cu starea de fapt și cu mărturiile așa cum a fost cazul în comitatele Alba, Hunedoara, Turda, Dăbâca și Solnoc. Comisarii n-au putut dispune de registrele de repartizare a dării pe fiecare contribuabil, spune memoriul, decât în cazul națiunii săsești.

Comisiile de conscriere au folosit 1, 2, 3 zile pentru conscrierea unui sat din scaunele săsești, în timp ce în comitate și în scaunele secuiești au fost conscrise într-o singură zi 3, 4, 6 sate. În scaunele secuiești Odorhei, Mureș și Arieș într-un singur loc de popas al comisarilor au fost conscrise 4, 6 ba chiar și până la 18 sate, ca de pildă în scaunul Mureș în târgul Miercurea Nirajului. În întreg comitatul Turda au fost 25 de locuri de popas ale comisarilor, în comitatul Târnava 12. În cercurile Ocna Mureș, Aiud, Benic, Ighiu din comitatul Alba, precum și în comitatele Cluj, Dăbâca și Solnoc, atât numărul persoanelor, cât și situația bunurilor au fost conscrise potrivit cu mărturia unor jurați doar la locul de popas al comisarilor.

În localități ale comitatului Hunedoara, situate în partea sa de munte și de pădure, au fost găsite părăsite mai multe case și sunt indicii despre fuga recentă a locuitorilor acestora. Satul Stretea a fost găsit părăsit, fiind lăsate pe loc fânul, paie și grânele. La fel s-a întâmplat la Veza, în comitatul Alba, unde au fugit 6 familii.

O plângere generală a conscriptorilor sași este că nu s-a putut verifica situația pământurilor. Multe terenuri țărănești au fost luate de nobil și date apoi unor slujitori de curte sau altor iobagi. Cum acestea au fost socotite pământuri nobiliare, rămâne foarte greu de știut care sunt adevăratele pământuri nobiliare și care sunt cele țărănești. Același lucru trebuie avut în vedere și-n privința sesiilor pustii și a pertinențelor acestora, care au fost alăturate pământurilor de pe lângă curțile nobiliare.

Dificultăți a prezentat și conscrierea nobililor cu o singură sesie din comitatele Alba, Turda și Hunedoara, care n-au prezentat documente pentru a-și dovedi nobilitatea. Se presupune că aceștia au fost scutiți de dare numai în temeiul faptului că au avut pământuri și au reușit să dovedească stăpânirea a doi iobagi contribuabili. Mai mulți nobili din comitatul Hunedoara care dețin în prezent o singură sesie și nici un iobag au cerut să fie scutiți de dare pe motiv că și până acum au fost scutiți.

În comitatele Alba și Hunedoara mai multe familii luate la un loc au fost înregistrate ca un singur contribuabil. Potrivit observațiilor făcute de comisarul sas în comisia de conscriere, 139 de familii din cercul de sus al comitatului Alba, 92 de familii din cercul de jos al comitatului Alba, 645 din cercul

mureșan al comitatului Hunedoara și 430 de familii din cercul Hațeg al aceluiași comitat au afirmat că trăiesc din aceeași pâine, laolaltă cu altele. Lucrul poate fi lesne pus la îndoială, deoarece chiar și 8 familii deodată au pretins că ar trăi nedeosebit una de cealaltă. Se pare că este vorba de satele Uric și Hobița, iar acolo de Ioan Marcu împreună cu cei 4 frați și 3 fii ai săi.

Cifre neverosimil de mari au fost înregistrate înlegătură cu vagabonzii. Potrivit tabelor corectate, în comitatul Cluj au fost găsiți 849 vagabonzi, în comitatul Dăbâca 748, în comitatul Solnoc 910 vagabonzi. În cercul de jos al comitatului Târnava s-au găsit 528 de vagabonzi, iar în cercul de sus 357 de vagabonzi, despre care s-a notat că ar avea vite de tot felul, pământuri de arătură și vii.

În general, subîmpărțirea diferită a iobagilor, jelerilor, subinquinilor și vagabonzilor s-a făcut diferit în comitate față de scaunele săsești, de aceea se solicită a fi revizuită și adusă la un model uniform de procedură.

Alături de cele enumerate, memoriul națiunii săsești mai cuprinde referiri la alte deficiențe ale conscripției, cum ar fi înregistrarea diferită a văduvelor, stabilirea diferită a veniturilor meseriașilor, mărimea neuniformă a cîblei, felul deosebit în care s-a calculat rodnicia viilor, modul cum au fost calculate datoriile, mărimea inegală a impunerii pentru cazanele de rachiu.

Multe deficiențe ale conscripției, înfățișate mai sus, trebuie corectate, căci "astfel nu se poate dobândi o imagine reală asupra conscrierii și nici atinge scopul adevărat și urmărit al acesteia". Pe lângă aceasta, spun autorii memoriului, sunt mai multe erori de neîndreptat și de netrecut, care pot fi cu greu corectate în țară, așa încât "deosebirile cele mai mari și mai numeroase nu vor putea fi rezolvate definitiv decât la Curtea imperială". Oricâte greșeli și deficiențe au fost semnalate până acum, îndată ce vor sta la dispoziție tabelele corectate (așa cum se presupune că ar fi) vor trebui înlăturate diferențe mult mai mari și mai numeroase.

În încheiere, ca și în numeroase paragrafe ale sale, memoriul subliniază rigoarea și exactitatea cu care s-ar fi întocmit conscripția pe teritoriul săsesc, în opoziție cu superficialitatea lucrărilor din comitate.

Oricâtă părținare ar conține memoriul din 4 mai 1726 al națiunii săsești, câteva din realitățile prezentate atrag atenția. Se impune în primul rând observația că instrucțiunile de conscriere, insuficient de precise, au permis interpretări diferite de la comisie la comisie și astfel au rezultat date finale neuniforme. Membrii comisiilor de conscriere depășiți de volumul de muncă și având uneori interese în locurile conscrise, au lucrat superficial. Aceasta a favorizat numeroase cazuri de neînregistrare, în unele comitate fiind omise de la conscriere sate întregi. Rectificarea conscripției nu se încheiase după ani de zile și e foarte probabil ca în unele părți să nu se fi făcut de loc. Nefiind posibilă o nouă lucrare în teren, autoritățile Transilvaniei au corectat datele finale adăugând la total următoarele procente: 50% pentru comitate, inclusiv districtul Făgăraș, 33% pentru scaunele secuiești și 20% pentru orașe și scaunele săsești, inclusiv districtele Brașov și Bistrița²⁰.

Datele centralizate la nivelul țării, cu toate omisiunile și criteriile diferite de înregistrare, au stat la baza sistemului de percepere a impozitului în Transilvania până la efectuarea unei noi conscripții fiscale în 1750. Cifrele conscripției de la 1721 au fost publicate de Acsády Ignác în anul 1896, făcând obiectul unor studii mai vechi sau mai noi²¹. Potrivit acestor centralizări populația contribuabilă a Transilvaniei la 1721 arăta în felul următor:

- numărul familiilor conscrise	96.498
- numărul corectat al familiilor conscrise	132.570
- numărul populației contribuabile	795.420
- numărul populației privilegiate	10.801
- numărul total al populației Transilvaniei	806.221
Situția terenurilor cultivate de contribuabili se prezintă, după modul de folosință, astfel:	
- teren arabil	859.602 cîble
- fânațe	240.130 care de fân
- vii	157.740 săpători

²⁰ Cherteș A., Pal-Antal A., *op.cit.*, p.42 (nota 12).

²¹ Vezi critica modului de interpretare a datelor de către Acsády la David Zsolt, *Az 1715-1720. évi összeírás, în A történeti statisztika forrásai*, sub red. J.Kovácsics, Budapest, 1957, p.145-199; tabelele centralizatoare ale conscripției de la 1721 pentru comitatele din Transilvania și scaunele secuiești la C.Feneșan, *op.cit.*, tabela I, după documente din fondul Urbării și conscripții de la Arhivele Statului Sibiu conțin cifre sensibil diferite de cele publicate de Acsády.

Sistemul fiscal pe porți, aflat în vigoare în Transilvania încă din vremea principatului autonom a fost înlocuit la 1730 cu sistemul pe "calculi". Potrivit acestui sistem, întreg impozitul stabilit pentru Transilvania era împărțit în 100 de părți numite calculi și apoi repartizat proporțional pe unități administrative. Nici acest sistem nu reflecta în mod real potențialul economic al țării și nu permitea o repartizare a sarcinilor proporțional cu veniturile contribuabililor. În plus, provoca permanente nemulțumiri în rândul stărilor în legătură cu cotele de impozit ce reveneau fiecărui comitat, oraș sau scaun.

Necesitatea de a reorganiza din temelii sistemul de impunere a dării proporțional cu resursele economice ale contribuabililor a determinat efectuarea unei noi conscripții fiscale generale în anul 1750. Reorganizarea sistemului fiscal era cerută și de situația economică a Imperiului. Pierderea Sileziei, creșterea uriașă a datoriei publice provocată de războaiele cu Prusia, necesitau aflarea de noi surse de venit.

Lucrările pregătitoare pentru efectuarea conscripției²², drept bază pentru introducerea noului sistem de impozit au început încă în anul 1742 și au durat până în a doua jumătate a anului 1749. Încă din modul de elaborare a instrucțiunilor se observa că țelul reformării sistemului era de a trece accentul impozitării de la comunitate la persoana impozabilă.

Instrucțiunile prevedeau că documentele conscripției vor cuprinde mai întâi o scurtă descriere a localității (*descriptio frontalis*), după care urma înregistrarea capilor de familie. În dreptul acestuia se menționa proprietatea asupra casei și eventualele venituri după casă, grădinile, terenurile arătoare, fânețele, viile și producția lor, numărul animalelor pe categorii date referitoare la produsele legate de agricultură (berării, cazane de fiert țuică), impozitele plătite în anii 1748-1749, ocupațiile comerciale sau meșteșugărești, temeiul unor eventuale scutiri de impozit.

Acest tabel principal era urmat de alte trei tabele referitoare la veniturile comunității (surse de venituri pe categorii), datoriile comunității, sesiile părăsite. Sesiile țărănești au fost clasificate după calitatea pământului, criteriu care s-a avut în vedere la stabilirea impozitului pe terenurile arabile, vii, livezi. La impuneri s-a luat în considerare și distanța până la cel mai apropiat oraș și posibilitățile de vânzare a produselor agricole.

Lucrările de conscriere urmau să fie conduse și coordonate de o comisie numită de împărăteasă, sub conducerea contelui Ioan Haller, guvernatorul Transilvaniei. Comitatele, scaunele, orașele și locurile taxale erau împărțite în trei categorii²³. Categoria întâi va avea drept obiect al operațiunilor comitatele Alba și Turda, scaunul secuiesc Trei Scaune, scaunele săsești Brașov, Sebeș și Miercurea și o parte a locurilor taxale; categoria a doua, comitatele Târnava, Solnoc, Dăbâca, scaunele secuiești Mureș, Arieș, scaunele săsești Sighișoara, Mediaș, Cincu, Nocrich și o parte din locurile taxale; categoria a treia, comitatele Cluj, Hunedoara, scaunele secuiești Odorhei, Ciuc, scaunele săsești Sibiu, Bistrița, Rupea, Orăștie și o parte din locurile taxale. Fiecare categorie avea repartizați 4-6 membrii ai comisiei, între care, în mod obligatoriu, câte un reprezentant al comitatelor, scaunelor secuiești și scaunelor săsești.

În activitatea lor, care a durat 6 luni, comisiile de conscriere s-au lovit de numeroase probleme de ordin practic: delimitarea terenurilor țărănești, impozabile, de cele ale nobililor, scutite de impozit; exceptarea de impozit a clerului; clasificarea funcționarilor; cuprinderea în conscripție a diferitelor corporații și grupuri, având un statut juridic special; clasificarea familiilor care constituie sau nu unități separate de impunere; terenurile iobăgești devenite terenuri alodiale; cuprinderea proprietarilor locuind în alte localități; clasificarea unor terenuri după modul de folosință; înregistrarea vagabonzilor, a lucrătorilor fără domiciliu stabil, a negustorilor; situația exactă a impozitelor plătite în anii 1748-1749. Alături de aceste dificultăți, conscriptorii s-au lovit în multe locuri de rezistență la declararea corectă a datelor.

Între conscripțiile fiscale generale efectuate în Transilvania în secolul al XVIII-lea conscripția de la 1750 este cea mai bogată în date și mai precisă în informațiile pe care le oferă. Conscripția a avut o aplicabilitate practică prin introducerea noului sistem de impozite în Transilvania cunoscut sub numele "Systhema Bethlenianum".

²² Prezentarea problemelor legate de conscripția din 1750 și modul cum s-a desfășurat la Trocsányi Zsolt, *Erdélyi ősszeírások* (I. Az 1750. évi Erdélyi országos ősszeírás), în *A történeti statisztika forrásai*, sub red. J.Kovácsics, Budapest, 1957, p.273-293.

²³ C. Feneșan, *op.cit.*, p.250-251.

O conscripție mai puțin cunoscută și al cărei caracter, militar sau fiscal nu a fost încă bine stabilit²⁴ a fost întocmită în anul 1776. Sub titlul "Status familiarum inclyti magni principatus Transilvaniae pro anno militari 1776" tabelul centralizator cuprinde categoriile impozabile din principat și indicarea nominală a perceptorilor regali ai dărilor la fiecare unitate administrativă. Pe de altă parte, din tabel lipsesc indicatorii economici indispensabili unei conscrierii fiscale.

Conscripțiile fiscale generale întocmite în Transilvania în secolul al XVIII-lea au stat la baza stabilirii impozitelor în principat. Ele au avut ca scop cunoașterea potențialului economic al provinciei și cuprinderea în evidența organelor fiscale ale statului a surselor de venituri care contribuiau la alimentarea finanțelor publice. Pe măsură ce statul habsburgic își întărește stăpânirea asupra principatului Transilvaniei, va încerca să reformeze sistemul de impozitare prin înlocuirea sistemului anacronic al porților cu un sistem bazat pe proporționalitate. Făcând parte din încercările absolutismului luminat de transformare modernă a întregului sistem administrativ al principatului, reforma fiscalității la 1754 constituie o reușită cu punctul de plecare în conscripția fiscală generală din anul 1750.

VASILE IONAȘ

DIE SIEBENBÜRGISCHEN STEUERERHEBUNGEN IM 18. JAHRHUNDERT

ZUSAMMENFASSUNG

Die von dem Habsburgerreich in Siebenbürgen geführte Reformpolitik umfaßte unter anderem die Modernisierung des Besteuerungssystems. Eine Umorganisation des Steuersystems setzte aber die genaue Kenntnis der wirtschaftlichen Ressourcen des Fürstentums voraus. Zu diesem Zweck wurden die Steuererhebungen der Jahre 1713-1714, 1721 und 1750 durchgeführt. Die Erhebung von 1750 sollte dem neuen Besteuerungssystem zu Grunde liegen, das 1754 angewandt wurde und das versuchen sollte, die Finanzleistungen im Verhältnis zum Einkommen der Bewohner zu regeln.

Die Arbeit zeigt die Durchführungsmethode der Steuererhebungen aus dem 18. Jh., die dabei erzielten Ergebnisse, deren Rolle beim Übergang vom feudalen System der Portionen zum modernen, auf den realen Einkommensquellen des Landes beruhenden neuen Steuersystem.

²⁴ *Ibidem*, p.13.